

Sajátos és átfogó vonások a debreceni szakképzésben

Zentai Csilla

Rendszeresen és nagy kedvvel olvasom a tartalmi és vizuális vonatkozásban is egyenletesen jó minőségű, igényes Magyar Grafikát, különösen hasznosnak tartom tematikus számaint, amelyekben alaposan körüljár, több nézőpontból is megvizsgál olyan tárgyköröket, amelyek a szakma jelene és jövője szerint egyaránt relevánsak.

A szakmai képzés ügyét feltétlenül ilyennek kell tekintenünk. E téma szórványosan ugyan, de rendszeresen jelen van az orgánum lapjain. Ám ilyen koncentráltan, ekkora terjedelemben három éve szerepelt utoljára, azaz időszerű – a változások hordereje és sebessége miatt különösképpen – újra számba venni, mi történt, milyen tendenciák hatottak, hoztak eredményt, s egyáltalán mik az eredmények.

Tisztem az volna, hogy konkrétan a Debrecenben folyó szakmai képzésről adjak képet – s ezzel nem is kívánok adós maradni –, a témát azonban szélesebb összefüggésbe illesztmem, mivel a munkaerőpiac, az oktatási rendszer, illetve a nyomdaipar helyzete, problémái és trendjei markánsabban határozzák meg e munka körülményeit, végbemenetelét és hozadékát, mint a lokális feltételek.

A közoktatás és a középfokú szakképzés a társadalmi paradigmaváltás időszakában átélt viharos gyorsaságú, ellentmondásokkal teli változások után napjainkra konszolidálódni látszik. Strukturái, keretei kialakultak, a szakmák száma és a képzési szintek megállapodtak. A fő nyomdaipari szakmák középiskolai előtanulmányokra épülnek, a képzés időtartama (a szakközépiskolai alappozással kiváltképpen) az elvégzendő feladattal arányos, azokra elegendő.

Mégis, a nyomdaipar mint felhasználó általában kevésbé elégedett a szakmai képzéssel, a pálya-

kezdő fiatalok elméleti és eszközhasználati tudásával, munkamentalitásával. Alkalmazottként úgy érzi, hogy a fiatal szakemberekben nem térül meg a társadalomtól, ezen belül az iparágtól kapott ráfordítás, és ezért a felemás eredményért szívesen teszi felelőssé az oktatást.

Holott, maga a szakma sem közvetít koherens értékrendet, valószínű azért, mert a gyökeresen átformálódott információfeldolgozó ipar egészében betöltendő jövődől helyéről, feladatairól nem rendelkezik stratégiai elképzelésekkel. A munkaerőigény nagysága és struktúrája ennek megfelelően még középtávon sem jelezhető előre. Mindebből következően a nyomdaipar a szakmai képzés célját is csak általánosságban tudja megfogalmazni: azokra a kompetenciákra, ismeretanyagokra készítse fel a tanulókat, amelyek a szakma eredményes gyakorlásához szükségesek.

A szakma eredményes gyakorlása azonban meglehetősen különböző elvárások együttese. A rendkívül sokszínűvé differenciálódott nyomdaipar eltérő munkaszervezetű, munkaerő-igényű, -technológiájú, termelési módszerű vállalkozásainak a munkavállalókkal kapcsolatos (a korábbi évekhez képest igencsak módosult) igényei nem csak felkészültséget, hanem fejlődőképességet, sőt szociális jegyeket (adaptivitás és megbízhatóság) is magukban foglalnak. Ráadásul a nyomdaipar jelentős vállalkozásai dinamikus mozgásban vannak, az innovációs folyamataik gyorsak, változásait az oktatás nem képes kellő ütemben követni.

A szakközépiskola négy éve, amely két-két éves pálya- és önismeretet kialakító orientációs és szakmacsoportos alapozó szakaszt foglal magában, igyekszik kellően széles, átfogó, legalábbis a tudatos pályadöntéshez megfelelő ismeret-

spektrumot nyújtani. Az ezután következő két szakképző évfolyam így már bőséges időkeretet jelent valamely konkrét szakma olyan szintű elsajátításáig, amely legalább az egyszerűbb feladatok ellátására képes instant szakértelmet biztosít.

Ha a tartalmak, a képző struktúrák nagyjából adekvátak az igényekkel, mi teszi mégis elégedetlenné a felhasználókat? Lássunk néhány debreceni tapasztalatot.

Debrecenben jelenleg 5, a következő tanév kezdetétől 6 osztályos szakközépiskolában a három fő nyomdaipari szakma képzése folyik, a 9–12. évfolyamokon másfél, szakképző szakaszban, egy osztályban. A 11–12. szakmacsoportos alapképzést folytatók létszáma: hatvankét fő, a 13., végzős osztályé huszonegy fő. A beiskolázás számszerű mutatói nagyon jók, évente akár két 9. osztály is indítható lenne, persze a bemeneti minőség rovására.

A tanulók jogviszonya a helyi Könnyűipari Szakközépiskolával áll fenn, amely nem rendelkezik gyakorlati képzőhellyel, így a tanulók szakmai alapozó gyakorlata, majd szakmai specializációja az Alföldi Nyomda Rt. tanműhelyeiben és üzemében folyik. (A tanműhelyek felszereltségét a cég saját és pályázatokon nyert forrásokból rendszeresen fejleszti, üzemének gépparkja a hazai technológiai élvonalhoz tartozik. Az Alföldi Nyomda Rt. bázisán működő képzésben kitermelődő szakképzett fiatalok száz-százhusz debreceni és környéki nyomda munkaerőigényét elégítik ki.)

A 11. évfolyamon az alapozó gyakorlati képzést kezdő tanulókkal kapcsolatban az első benyomásunk összességében igen kedvezőtlen. Többségük magatartása, szorgalma, tanulmányi munkája és ezek következtében eredménye alig közepes, vagy annál is gyengébb. Ez a populáció, mint szociokulturális réteg, és mint potenciális munkaerő össze sem vethető a csak négy-öt évvel ezelőtti tanulókkal. Az irántuk támasztott iskolai és a versenyszférához tartozó gyakorlati képzőhelyi követelmények aszinkronitását nehezen tudják elfogadni. Az iskolák (és fenntartóik) a fejkvóta miatt is toleránsabbak. Abban érdekeltek, hogy ha a fiatalok egy minimális (nem elégséges!) tudásszintet és konformitást felmutatnak, megtartsák őket. A gyakorlati képzőhely, mint lehetséges jövődő alkalmazó pedig abban érdekelt, hogy maximális érintettséggel, felelősséggel és motiváltsággal vegyenek részt a szakmatanulásban.

A szakmunkások nevelésének és szocializációjának fő színtere mindig is a gyakorlati képzés volt, ahol nemcsak a gyakorlati készségkészséget sajátították el, hanem a szakmunkás szereppel együtt járó értékrendet és magatartásformákat is. Néhány éve azonban képzésük során azzal kell szembe-sülnünk, hogy gyakorlati oktatóink korábbi oktatási tapasztalatai, sikeres módszerei kevesek a szocializációs hiányokkal, adaptációs problémákkal küzdő, tanulásra alig motivált gyerekek oktatásának nehéz és komplikált feladatára.

2005-től az üzemi gyakorlatban részt vevő tanulók képzése – a szakmai szakaszban – csak tanulószervezős keretében történhet. Az e törvényt meghozók éppen a szocializáció és szakmaelsajátítás jobb eredményének szándékával indokolják a sok terhet jelentő intézkedést. (A szerződéses tanulóévek szolgálati viszonyra minősülnek, a tanuló a mindenkori minimálbérhez arányított ösztöndíjat kap, hiányzásait táppénzes papírral kell igazolnia, viszont teljes körű munka-, bér- és társadalombiztosítási nyilvántartást és ügyintézkést kell velük kapcsolatban végezni.) Néhány év múlva bizonyára tapasztalatokkal igazolhatjuk, hogy jó megoldás-e a tanulószervezős, de jelenleg egy előnye feltétlenül mutatkozik.

Az idén érettségiző 12. évfolyamunk harmincegy tanulója közül huszonnyolcan szeretnének a kétéves szakmatanulásnak nekifogni. Ez a szám meghaladja a szükségeset, igaz, könyvkötőnek csak egy fő jelentkezett (többre lenne szükség), de gépmesternek tizenöt, nyomdai kiadvány- és képszerkesztőnek tizenkettő. (A gépmesteri jelentkezés nem igazolja vissza a 9–10. évfolyam nagy vívmányát, az átgondolt pályadöntésre készítő ön- és szakmaismeret tantárgy hasznát: a fiatal emberek nagy része felületes hiedelmek alapján vonzódik a gépmesterséghez, megfogalmazásukban azért, mert ebben a munkakörben nem kell sokat dolgozni, és jól lehet keresni. És persze ezeket az előnyöket hiányolják a könyvkötészet műveléséből.) A túljelentkezés a tanulók között versenyhelyzetet teremt, a szerződéskötés pedig újabb, saját szempontjait érvényesítő kiválasztási lehetőséget kínál a képző cégnek.

Az a tény, hogy ilyen sokan szakmatanulással folytatnák iskolájukat, arra is utal, hogy az osztályzatokban kifejezett tanulmányi munka színvonala a már-már közepeseket is befogadó, igénytelen felsőoktatáshoz is kevés. (Azt gondolom, a szakmatanuláshoz sem elegendő, bár az utóbbi évek ambivalenssé tették viszonyulásunkat a jó

éremjegyekhez. A jobb tanulók ugyanis nem maradtak a szakképzésben, ezért valósággal ellenérdekeltek voltunk a tömeges jó tanulásban-tanításban.)

A sikeresen érettségizett, jelenleg 13. éves végzős tanulóink többsége (öt nyomdai szöveg- és képszerkesztő, hét nyomdai gépmester és kilenc könyvkötő) a szakmai vizsgához közeledve már barátkozik a munkakörben, munkakörnyezetben való szerepvállalással. A tanműhely falain kívül, az üzemekben folyó képzés számukra termékeny átmenetet jelent a tanulás és a munka világa között. Attitűdjükben fokozatosan pozitív érzelmek is megjelennek a munkával kapcsolatban, azt már nem csupán nehézségnek, kööttségnek, hanem érdekes feladatok együttesének, teljesítési lehetőségnek tartják. Tanulmányi munkájuk egyre rendszeresebb és intenzívebb. Már nemcsak strébernek, hanem mintának is tekintik a sikeres diáktársakat. (2004-ben egyik könyvkötőtanulónk az OSZTV-n első helyezést ért el. Ebben az évben mindegyik könyvkötőtanuló benevezett az iskolai fordulóra, közülük hatan az elődöntőbe jutottak – egyikük tovább, a döntőbe is –, tisztes derékhaderedménnyel.)

Szakirányú felsőoktatásra egy 12. évfolyamos (szakmai alapozás) és két 13. évfolyamos tanuló (egy kiadványszerkesztő és egy könyvkötő) jelentkezett. Ez alatta marad az előző évek érdeklődésének. A főiskola vonzását részben a fiatal diplomások rohamosan növekvő munkanélkülisége is csökkentti, de bizonytalanságot keltett a nyomdaipari szak átalakulása is, melynek diffúz belső tartalma – a nyílt napon szerzett közvetlen értesülések ellenére – hézagosan, munkaerő-piaci érteke pedig egyáltalán nem ismert számukra. (Számunkra sem!) Az átláthatóbb soproni képzés a távolsággal növekvő költségek miatt a kelet-magyarországi diákok és nyomdák számára alig vállalható terhekkal és hátrányokkal jár.

Az üzemi gyakorlat esetenként a korai specifikálódás, az egysíkú munkatapasztalat veszélyét is magában rejti, mégis, ha a gyakorlatot sikerül élővé tenni, kreatív feladatok során sikerélményt biztosítani, hatékonyan motiválni, azt a szerény eredményt könyvelhetjük el, hogy csökken fiataljaink távlatnélkülisége, életpálya-építés iránti tanácstalansága, akarati erők mozgósulnak, a tanulás és a tudás fokozatosan pozitívnak elfogadott értékeik sorába épülhet.

A termelés igényeivel nagyjából adekvát szakmasztruktúra, véleményem szerint, néhány ponton

nem szolgálja eléggé az iparág érdekeit. Ezek egyike a könyvkötőképzés. Az okok a tradíciókban keresendők. A hároméves szakképzés idején csak ez a szakma nem volt emelt szintű, később – meglehetősen sokáig – csak ez a szakma nem emelkedett a szakközépiskolai képzés rangjára. Ma pedig, amikor formailag a képzés szintje szerint egyenjogú, tartalmában tér el a nyomdaipar követelményeitől. A nyomdai és önálló könyvkötőüzemeknek a kézi könyvkötésben a műveletek miértjét és mikéntjét is megtanult műszaki szakemberek, „könyvkötő gépmesterek” kellene. A céhes stílusú kézi könyvkötő szakma jelenlegi oktatási programjával ezeket a készségeket és kompetenciákat nem biztosítja. Persze ugyanakkor a nagyüzemi termeléstől idegenkedő, viszont album- és dobozkészítésben jártas fiatalok elhelyezkedését sem segíti. A modern köteteket pedig egyre inkább a gyorstalpaló betanított dolgozók működtetik. Kisebb eltérés, hogy a gépmesterszakma pedig túlzottan ívnyomtatás-centrikus, és mindkettő tananyagából fájóan hiányzik a gép-tani-elektronikai alapozás.

A tanulói motivációt erősítené, ha az örvendetesen gazdag szakmai szellemi közélet a képzés, a tanulók irányába is dinamizálódhatna. Lehetszámukra tipográfiai pályázatot, helyesírási és szakmai levelező versenyt szervezni.

A szaktanári-szakoktatói tevékenység hatásfokát növelné a nyomdászokat képző iskolák közti kooperáció, az elméleti és gyakorlati módszertani bemutatók, a közös szakszámtani példatár összeállítása, alkalmazása és így tovább. Nyithatna a középfokú szakmai képzés a köztesvizsga-standardok és a kreditrendszer kidolgozása, bevezetése felé is. Az előbbi a szakmai tartalmakat ölelhetné fel, az utóbbira az informatika, idegen nyelv, anyagismeret, szakmai enciklopédia, szakrajz, tipográfia, művészettörténet stb. tantárgyak lennének alkalmasak. Ezek összemérhetősége megkönnyítené, hogy az érdeklődő tanulók lerövidült idő alatt akár két nyomdaipari szakmát is szerezzenek. Fontos lenne a szakmák kompetenciaprofiljának kimunkálása is.

Az iskolarendszerű szakképzés taglalt nehézségei és számtalan tennivalója ellenére is úgy vélem, a jövő nyomdászait nem a szociális üzletággá vált munkaerő-piaci képzésben kell előállítani, hanem az iparág valós, jól definiált követelményeinek megfelelő, a produktív folyamatokat integrálni képes, folyamatosan fejlődő szakképző iskolákban.